Lidiya TYMENKO
Abstract nouns are in the register of the Combined dictionary
In the article the abstract nouns Ukrainian language in diachronic perspective and question their current operation. The analysis of fixation abstract nouns Ukrainian language-XHI XIX century. Allowing us to understand the nature of the evolution of modern Ukrainian abstract vocabulary.

Оксана Тищенко

Довідка про походження в словникових матеріалах «Нові й актуалізовані слова та значення»

В Інституті української мови було опубліковано словникові матеріали «Нові й актуалізовані слова та значення» (2002–2010) за авторства В. Балог, Н. Лозова, Л. Тименко, О. Тищенко (далі – Матеріали), де зафіксовано нову й актуалізовану лексику й фразеологію, а також раніше відому лексику, ще не зафіксовану в лексикографічних джерелах, але поширену в сучасній мові. Дібрані до матеріалів наступного випуску лексеми звірено з реєстрами українських словників, які вийшли до 2011 р. включно. Насамперед це «Словник української мови» в 11 т., «Український орфографічний словник», 2009, «Великий тлумачний словник сучасної української мови», 2009, а також інші словники нової лексики (див. список). Основу мовного матеріалу, з яких дібрано ці лексеми й сталі словосполуки, становлять джерела науково-популярного, художнього, публіцистичного, офіційно-ділового, розмовно-побутового стилів, серед яких насамперед письмові тексти інтернет-спілкування (форуми, чати, блоги). Значно меншою мірою опрацьовано наукові тексти. Словники як джерела реєстрової лексики не залучено. Моделювання потенційних одиниць, а також семантичних, словотворчих, тематичних гнізд не було предметом опрацювання.

Призначення етимологічної довідки – продемонструвати внутрішню форму слова, яка сприяє розкриттю його значення. Пропонуємо розроблення етимології слів іншомовного походження та їхніх похідних у словникових матеріалах.

УДК 811.161.2.373.374

Етимологію подано тільки до слів у латинському написанні та до недавно запозичених іншомовних слів (або елементів складних чи складених одиниць) у кириличному написанні. Для похідних від слів *директор, реєстр, бізнес, леді, бюджет, зомбі, класний, відео, аудіо, гофра* тощо етимологію не наводимо.

1. Етимологія слів, поданих латиницею.

Біля реєстрового слова у круглих дужках названо мову, з якої запозичене слово, та переклад: **FLASH** *(англ.* спалах).

До слів латиницею, які мають поширені кириличні варіанти, даємо відсилання до останніх шляхом наведення графічних варіантів, а біля кириличних одиниць – посилання до латиничних з позначкою *див.*: **АЙПА%Д** *див.* **iPad, АЙПО%Д** *див.* **iPod, АЙФО%Н** *див.* **iPhone.**

IPAD *(англ.* і (багатозначне) – я *або скор. від* Internet – Інтернет, intellect – інтелект тощо, pad – планшет) [ай-пе́д, ай-па́д], *граф.* iPad, ipad, айпад, *невідм. і* а, *ч.* Інтернет-планшет виробництва компанії Apple. *Цей набір для підключення до камери дозволяє імпортувати фотографії та відео з цифрової камери двома способами: імпорт фотографій та відео в* ***iPad,*** *використовуючи USB-кабель камери* (Дешевше, 29.01.2011); *Новий* ***айпад*** *показали просто щойно. Почав презентацію Стів Джобс, але закінчив хтось інший. Загалом нічого нового, нові пончики, щоб купували* (*toss.pp.ua, 2.03.2011).

IPHONE *(англ.* і (багатозначне) – я *або скор. від* Internet – Інтернет, intellect – інтелект тощо, phone – телефон) [ай-фо́н], *граф.* iPhone, iphone, Айфон, айфон, *невідм. і* а, *ч.* Мультимедійний смартфон виробництва компанії Apple, який поєднує функції плеєра, комунікатора та інтернет-планшета. *Інтерфейс iPad успадкований з існуючих продуктів Apple і легкий у керуванні так само, як інтерфейс* ***iPhone*** (Дешевше, 29.01.2011); ***iPhone****-Центр (Все для* ***Айфон*** *у Львові).. «****Айфон****-Центр» – Все для Вашого* ***айфона*** (vseuslugi.info/detai, 18.04.2011).

IPOD *(англ.* і (багатозначне) – я *або скор. від* Internet – Інтернет, intellect – інтелект тощо, pod – стручок, підвіска) [ай-по́д], *граф.* iPod, ipod, айпод, *невідм. і* а, *ч.* Портативний медіаплеєр виробництва компанії Apple. *Мій комп не бачить* ***айпод****, підключений через USB* (itc.ua, 18.04.2011); *У* ***ipod*** *touch так багато технологій, що ви забудете, що це просто* ***ipod*** (http://applevsim.uaprom.net, 18.04.2011).

Біля абревіатур подаємо словосполучення, від якого утворено скорочення, та його переклад: **WI-FI** *(скор. від англ.* wireless fidelity – безпровідна точність) [вай-фа́й, *розм.* ві-фі́], *граф.* Wi-Fi, WiFi, *невідм. і* ю, *ч., інф.* Технологія безпровідного високошвидкісного передавання даних (перев. для

підключення до інтернету) у радіусі 50–500 м, напр., у кафе, ресторанах, готелях, вокзалах тощо. *Батареї вистачить на 3–4 доби постійної готовності прийняти вхідний дзвінок або відправити який-небудь файл по* ***Wi-Fi*** (Дешевше, 29.01.2011).

Для похідних, складних і складених слів даємо відсилання до твірного слова: **FLASH-КОНСТРУ́КЦІЯ** *(див.* **flash).**

Складні слова розшифровуємо повністю: **YOUTUBE** *(англ.* you – ти, tube – труба, тунель) [ю-ту́б], *граф.* YouTube, Youtube, youtube, ютуб *невідм. і* у, *ч., інт.* Сервіс в інтернеті, призначений для перегляду, коментування, скачування й розміщення відеоматеріалів будь-якого характеру. *Програмне забезпечення .. дає змогу програвати ролики з* ***YouTube*** (Дешевше, 29.01.2011); *Щодо редагування статті Великі Межирічі, то* ***Youtube*** *є найкращим і найповнішим зібранням відеоматеріалів в Інтернеті (2 млрд переглядів на день)* (Вікіпедія, 18.05.2010).

2. Етимологія слів, поданих кирилицею.

Етимологію до слів у кириличному написанні подаємо у круглих дужках, а саме з якої мови запозичене, написання в оригіналі, переклад: **БАН˅** *(англ.* ban – заборона, оголошення поза законом, вигнання), у, *ч., інт.* Покарання порушника правил поведінки на форумі або в чаті через блокування його акаунту, внаслідок чого користувач не може продовжувати спілкування; вигнання. *Забороняється.. імітувати в ході дискусії тупість і нерозуміння, приписуючи опонентові у відповідь на його цілком виразне твердження щось, чого опонент не стверджував, закопуючи тим самим тему дискусії в словесному смітті. За подібні дії невідворотно послідує покарання* ***баном*** (УР, 11.01.2010); **СУСТЕ́ЙН** *(англ.* sustain – затримка), у, *ч., муз.* Тс. **гейн,** тим часом як **ГЕЙН** *(англ.* gain – збільшення, посилення), у, *ч., муз.* Тривалість звуку, шлейф після його видобування; сустейн.

Для складних і складених слів етимологію (або відсилання до іншого реєстрового слова) даємо тільки щодо недавно запозиченого, малопоширеного елемента, питомий або давно запозичений елемент приєднуємо сполучником *і*: **БАНЕРОПО́КАЗ** *(англ.* banner – прапор, транспарант *і* показ), у, *ч., інт.* Демонстрування банера користувачу сайту. *Західно-Українська банерна мережа (ЗУБМ). Охоплює понад 90 відсотків регіонального ринку інтернет-реклами, більше 1000 регіональних сайтів різноманітної направленості, що становить 500 000* ***банеропоказів*** *щоденно* (Агенція IP, 29.01.2011), **БАНЛИ́СТ** *(англ.* banlist, *див.* **бан** *і* list – список), *граф.* бан-лист, баплист, а́, *ч., інт.* Список покараних (забанених) користувачів певного інтернет-ресурсу у спеціальній програмі або в розділі на форумі. *Від сьогодні на нашому сер-*

вері встановлено ***банлист*** *і статистику Psychostats. Відтепер ви можете бачити список всіх забанених на сервері і передивлятись статистику у нас на сайті* (Казант., 5.04.2011).

Біля похідних, складних і складених слів даємо відсилання до твірного слова: **БА́НИТИ** *(див.* **бан), БІ́ЗНЕС-КОМУНІКА́ТОР** *(див.* **комуніка́тор), КОМУНІКА́ТОР** *(англ.* communicator – передавальний механізм).

Словотвірні ланцюжки виглядають так:

ДЕ́ЗОВИЙ *(див.* **дез-ме́тал),** а, е, *муз., сленг.* Прикм. до **дез.**

ДЕЗ *(див.* **дез-ме́тал),** у, *ч., муз., сленг.* Тс. **дез-ме́тал.**

ДЕЗ-МЕ́ТАЛ і **ДЕТ-МЕ́ТАЛ** *(англ.* death metal, death – смерть), *граф.* дез- метал, дез метал, дет-метал, дет метал *(реком.:* дез-метал, дет-метал), у, *ч., муз.* Екстремальний напрям металу, музиці якого властиві агресивність, швидкість, інтенсивність важких гітарних і барабанних партій, своєрідний вокал – гроул, а текстам – темна, кривава, смертельна тематика (від назви групи Death (Mantas) або від назви демо Death Metal групи Possessed).

Якщо слово є калькою складного, складеного слова або словосполучення, даємо його повністю іншою мовою, потім, за необхідності, переклад цілком або окремих елементів: **ХОЛІВА́Р** *(англ.* holy war – священна війна), у, *ч., сленг., інт.* Безкомпромісна запекла суперечка (перев. у інтернеті), коли її учасники у будь-який спосіб намагаються перевершити суперника, а не дійти спільної думки. *Головна мета* ***холівару*** *– якнайпривабливіше виглядати в очах глядачів* (Драматика, 15.02.2010), **БАН-ЛИ́СТ** *(англ.* banlist, *див.* **бан** *і* list – список), *граф.* бан-лист, банлист, а́, *ч., інт.* Список покараних (забанених) користувачів певного інтернет-ресурсу у спеціальній програмі або в розділі на форумі; **ФАНФІ́К** *(англ.* fanfic, *від* fanfiction, fan – прихильник, фанат, fiction – художня література), **ПРО́МО-ТРЕ́К** *(див.* **про́мо** *і* трек), **ПРО́МО-ФОТОГРАФІЯ** *(див.* **про́мо** *і* фотографія).

Якщо значення елементів в українській мові такі самі, що й у мові-джерелі, переклад не наводимо: **ІНТЕРНЕ́Т-ПЛАНШЕ́Т** (*англ.* internet tablet).

Етимологія, якщо вона виходить за лінгвістичні межі, може бути подана у круглих дужках після тлумачення:

ДАЙКІ́РІ, *невідм., ч. і с.* Коктейль на основі рому й цукру (перев. з лимонним соком) (від назви містечка Daiquiri на Кубі).

БЛЕК-МЕ́ТАЛ *(англ.* black metal), *граф.* блек-метал, блек метал *(реком.:* блек-метал), у, *ч., муз.* Екстремальний напрям металу, музиці якого властиві зацикленість та одноманітність, а текстам – антирелігійна, сатанинська тематика (від назви альбому Black Metal групи Venom або назви гурту й однойменного альбому Black Sabbath); **ТВІ́ТТЕР** *(реком.:* твіте́р) *(англ.* twitter

– щебетати, щебетання), у, *ч.* Назва однієї із соціальних мереж в Інтернеті (від оригінальної назви Twitter); **ВІА́ГРА** *(англ.* viagra, *від.* vigor – енергія, Niagara – Ніагара), и, *ж.* Препарат для лікування розладів ерекції (від оригінальної назви Віагра, Viagra американської фірми «Pfizer»). *Гранатовий сік названий природною* ***віагрою****. Журнал Forbes опублікував список найбільш корисних для здоров'я людини продуктів* (Новини, 5.07.2010).

Таким чином, довідка про походження іншомовних та похідних одиниць, що стрімко ввійшли в сучасну українську мову, ілюструє, окрім власне значення, динаміку словотвірних процесів, особливості графічного й правописного засвоєння запозичених елементів у мові.

Лексикографічні праці

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ Перун, 2007. – 1736 с.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Кер. вид. проекту П. М. Мовчан, В. В. Німчук, В. Н. Клічак, наук. ред. В. В. Жайворонок. – К.: Вид. Дніпро, 2009. – 1329 с.

3. Динамічні процеси у сучасному українському лексиконі / Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. – К.: Вид. Дім Дмитра Бураго, 2008. – 335 с.

4. Нелюба А. Лексико-словотвірні інновації (1983–2003). – Х., 2004.

5. Ставицька Л. О. Словник жаргонної лексики української мови. – К.: Критика, 2003. – 335 с.

6. Стишов О. А. Українська лексика кінця XX століття (на матеріалі мови засобів масової інформації). – К.: Видавн. центр КНЛУ, 2003. – 388 с.

7. Сучасний словник іншомовних слів / Укл. О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. – К.: Довіра, 2006. – 1017 с.

8. Туровська Л. В., Василькова Л. М. Нові слова та значення. – К.: Довіра. – 2008. – 271 с.

9. Український орфографічний словник / За ред. В. Г. Скляренка. – К.: Довіра, 2009. – 1011 с.

Oksana TYSHCHENKO

Information about an origin in dictionary materials

In the article development of etymology of words of foreign origin and their derivatives is given in dictionary materials. Etymology is given only to the words in the Latin writing and to the recently foreign loan-words (or elements of difficult or made units) in the cyrillic alphabet writing.